

Ιστορία Της Ιατρικής

ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Χρήστος Δ. Αγγελίδης

.... Ιπποκράτους αληθώς εσμεν ζηλωταί ότι άριστος Ιατρός και Φιλόσοφος.

ΓΑΛΗΝΟΣ

Η Ιατρική, στην προ-Ιπποκράτειο εποχή ήταν θεοκρατική. Εκτόςτου κατ'εξαχγήν θεού της Ιατρικής Ασκληπιού, οι πλείστοι των αθανάτων ήταν Ιατροί. Ο Απόλλων, η Αθηνά, η Ηρα, ο Ποσειδώνας και πολλοί άλλοι αναφέρονται μεταξύ των Ιατρών του αρχαίου κόσμου. Αλλά και προϊστορικοί ήρωες όπως Ηρακλής, Ιάσων (ετυμολογικά το όνομα Ιάσων προέρχεται από την ικανότητα αυτού να θεραπεύει, ήτοι εκ του ιά = Ιάσων) είχαν ιατρικές γνώσεις και θεραπευτικές ικανότητες.

Ο Ιπποκράτης αποτελεί τομή στην Ιστορία της Ιατρικής. Είναι αυτός που θεμελιώνει την επιστημονική αντίληψη της Ιατρικής, όπως ο όρος «επιστήμη» εννοείται σήμερα και σηματοδοτεί το πέρασμα από την θεοκρατική στην επιστημονική Ιατρική της οποίας εξέλιξη ζούμε και εξασκούμε στην εποχή μας.

Εκτός από την ανώτατη ηθική και βαθειά φιλοσοφία που χαρακτηρίζει τη διδασκαλία και το συγγραφικό έργο του Ιπποκράτη, η ιατρική του διαπνέεται από μεγαλοψυχία στη σύλληψη και επιστημονική οξείδερκεια στην πρακτική της. Καθερώνει το πείραμα για να αποδείξει τις θεωρείες του. Οι ασθένειες, πιστεύει, εδράζονται επί φυσικών αιτιών. Ο ασθενής αντιμετωπίζεται ως ψυχοσωματική ολότητα και η ιατρική είναι η προσαρμογή της θεραπείας στον συγκεκριμένο ασθενή.

Οι γνώσεις Οστεολογίας του Ιπποκράτη του επέτρεψαν να κατασκευάσει πιστό αντίγραφο ανθρώπινου σκελετού από χαλκό το οποίο αφιέρωσε στο Μαντείο των Δελφών.

Έκπληξη επίσης προκαλεί το γεγονός ότι πριν από 24 αιώνες οι Ιπποκράτειοι γιατροί γνώριζαν τις περισσότερες από τις σημερινές αρρώστιες και πρώτοι αυτοί έδωσαν ονόματα που και σήμερα διεθνώς χρησιμοποιούνται, π.χ. άφθες, αμυγδαλίτιδα, πνευμονίες, πλευρίτιδες, διφθερίτιδα, εντερίτιδα, ειλεός, εμπύημα θώρακος και κοιλίας, λιθίασις νεφρών, κυστίτιδα, υδροκήλη, κισσοκήλη, παραλύση νεύρων, ποδάγρα, τέτανος κοιλιακός τύφος, δυσεντερία, κ.τ.λ.

Ειδικότερα περιγράφει τον καρκίνο του μαστού, των πνευμόνων, της μήτρας κ.λ. Αντιλαμβάνεται την επέκταση της νόσου στους αδένες και τονίζει την βαρία πρόγνωση της ασθένειας.

«Ιπποκράτειο δάκτυλοι», «Ιπποκράτειο προσωπείο»,

αποτελούν ονοματολογία παθολογικών καταστάσεων που χρησιμοποιούνται και σήμερα στη καθημερινή Ιατρική πρακτική.

Οι μέθοδοι φυσικής εξετάσεων του ασθενούς, δηλαδή η Επισκόπηση, η Ψηλάφηση και η Ακρόαση, αποτελούν προτάσεις της Ιπποκρατείου σχολής στην διαγνωστική διαδικασία.

Η σύγχρονη Ιατρική επιβεβαιώνει τον απόλυτα επιστημονικό χαρακτήρα της Ιπποκρατείου Ιατρικής και αναδεικνύει την Αρχαία Ελληνική σκέψη ως την πρώτη που αναζήτησε την αλήθεια σχετικά με αυτή την επιστήμη. Ο Ιπποκράτης γεννήθηκε στην Κώ το 460 π.Χ.. Ο πατέρας του Ηρακλείδης καταγόταν από τον Ασκληπιού και η μητέρα του Φαινάρη από τον Ηρακλή. Ο παππούς και ο πατέρας του υπήρξαν γιατροί και πρώτοι δάσκαλοι του στην Ιατρική. Ήταν μαθητής του Ηροδότου, του Γοργία και του Αβδηρήτη Δημόκριτου. Αυτό αποδεικνύει την πεποίθηση του Ιπποκράτη, όπως φαίνεται στο συγγραφικό του έργο ότι ο γιατρός της αρχαιότητας δεν έπρεπε να περιορίζεται μονόπλευρα στο ειδικό αντικείμενο της Ιατρικής. Άσκησε την Ιατρική αρχικά στη Κώ, όπου και παντρεύτηκε. Απέκτησε τρία παιδιά, τον Θεσσαλό και τον Δράκοντα τους οποίους δίδαξε την Ιατρική και μια κόρη της οποίας δεν διεσώθει το όνομα. Περίοδευσε σε πολλά μέρη του ελλαδικού χώρου η Δε φήμη του απλώθηκε πέρα από τα όρια αυτά. Πέθανε στην Θεσσαλία σε ηλικία περίπου 90 ετών.

Τα βιβλία της Ιπποκρατείου συλλογής (Corpus Hippocraticum) αποτέλεσαν αντικείμενο ανάλυσης, σχολιασμού και ερμηνείας από πολύ νωρίς. Σπουδαιότερος απ'όλους υπήρξε ο Γαληνός, περίφημος Έλληνας γιατρός από την Πέργαμο.

Κατά τους νεώτερους χρόνους, η πρώτη έκδοση τμημάτων της Ιπποκρατείου συγγραφής έγινε από τον Janus Cornarius το 1546. Ακολούθησαν δύο εκδόσεις του Κοραή το 1800 και το 1810. Η πλέον κλασική και πλήρης θεωρείται η 10τομη έκδοση του Litre με τίτλο «Oeuvres d'Hippocrate» που ολοκληρώθηκε σε 22 χρόνια (1839-1861). Σ'αυτή, τα έργα του Ιπποκράτη χωρίζονται σε 11 κατηγορίες.

Θεματικά, τα βιβλία της Ιπποκρατείου συλλογής μπορούν να ταξινομηθούν στις παρακάτω κατηγορίες:

- 1) ΓΕΝΙΚΑ: Περί ιητρού, Περί τέχνης, Περί ευσημοσύνης, Περί Παραγγελίας, Αφορισμοί, Νόμος, Όρκος.
- 2) ΑΝΑΤΟΜΙΑ-ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ : Περί ανατομής, Περί σαρκών, Περί αδένων, Περί καρδής, Περί οστέων φύσεως, Περί φύσεως ανθρώπου, Περί γονής, Περί φύσεως παιδίου.
- 3) ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ - ΝΟΣΟΛΟΓΙΑ: Περί αέρων, υδάτων, τόπων, Περί χυμών, Περί κρισίων, Περί κρισίμων, Περί εβδομάδων, Περί φουσών, Επιδημιών (επτά βιβλία) Περί νούσων, Περί παθών, Περί των εντός παθών, Περί ιερής νούσου, Περί τόπων των κατά ανθρώπων.
- 4) ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ: Περί διαίτης οξέων, Περί υγρών χρήσιος.
- 5) ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΑ: Κατ' ιητρείον, Περί ελκών, Περί αιμορροϊδών, Περί συρίγγων, Περί των εν κεφαλή τραυμάτων, Περί αγμών, Περί όρθρων εμβολής, Μοχλικός
- 6) ΜΑΙΕΥΤΙΚΑ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΙΚΑ: Περί παρθενίων, Περί γυναικείης φύσεως, Γυναικείων Α,Β, Περί επικυήσεως, Περί επταμήνου, Περί οκταμήνου, Περί αφόρων, Περί εγκατανομής εμβρύου.
- 7) ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΑ: Προγνωστικόν, Προρρητικός Α,Β, Κωακαί προγνώσεις.
- 8) ΔΙΑΙΤΗΤΙΚΑ: Περί τροφής, Περί διαίτης, Περί διαίτης Υγιεινής.
- 9) ΔΙΑΦΟΡΑ: Περί οδοντοφυΐας, Επιστολές, Δόγμα των Αθηναίων, Επιβώμιος, Πρεσβευτικός.

Από όλα τα κείμενα της Ιπποκράτειου συλλογής, το πλέον γνωστό, διαδεδομένο και διαβασμένο, είναι ο Όρκος του Ιπποκράτη. Είναι το πιο ενδιαφέρον κείμενο τόσο για τον σύγχρονο γιατρό όσο και για τον μέσο αναγνώστη. Αποτελεί διαχρονικό ορόσημο για την ηθική του Ιατρικού λειτουργήματος.

Αν και όλο το κείμενο του Όρκου πρέπει να αποτελεί αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης, στην παρούσα γενική προσέγγιση του θέματος θα σταχυολογήσουμε ορισμένα σημεία.

Το σημαντικότερο ίσως είναι ο απεριόριστος σεβασμός στην ανθρώπινη ύπαρξη ακόμη και στην μη μορφοποιημένη, δηλαδή το έμβρυο, όπου απαγορεύει την άμβλωση (...**ουδέ γυναικί πεσσόν φθόριον δώσω.**) αλλά απαγορεύει επίσης και την ευθανασία (**Ού δώσω Δε ουδέ φάρμακον ουδενί αιτηθείς θανάσιμον...**).

Η καθιέρωση του Ιατρικού απορρήτου, η υποχρέωση δηλαδή του Ιατρού να μην ποκαλύψει σε κανέναν όλα όσα υποπίπτουν στην αντίληψη του κατά την εξάσκηση του επαγγέλματός του, αποτελούν ηθική υποχρέωση του Ιατρού έναντι του ασθενούς και της οικογένειάς του.

Τέλος αναφέρεται στην υποχρέωση του Ιατρού να σέβεται τους δασκάλους του όπως τους γονείς του (...**τον διδάξαντά με την τέχνην ταύτην ίσα γενέτησιν εμοίσι...**) και τα μέλη της οικογένειάς του διδασκάλου να τα θεωρεί ως αδελφία του (...**γένος το εξ ωυτέου αδελφοίς ίσιν...**).

Ο Νόμος είναι ένα από τα αξιολογότερα και φιλοσοφι-

κότερα έργα της Ιπποκράτειας Συλλογής.

Στο έργο αυτό, ο Ιπποκράτης περιγράφει ανάγλυφα τον χαρακτήρα της Ιατρικής της εποχής του, και τις αντιλήψεις του για την ιερότητα του Ιατρικού επαγγέλματος.

Από ιστορικής πλευράς, το έργο είναι πολύτιμο τεκμήριο, γιατί μας παρέχει πληροφορίες για τον τρόπο άσκησης του Ιατρικού επαγγέλματος. Οι Ιατροί περιοδεύουν στις πόλεις. Αναφέρει αμαθείς Ιατρούς που τους παρομοιάζει με κομπάρσους θεάτρου, σε αντίθεση με τα δρώμενα πρόσωπα του θιάσου που αντιπροσωπεύουν οι μορφωμένοι Ιατροί. Γιατροί θεωρούνται πολλοί, στην πραγματικότητα όμως είναι ελάχιστοι. Αυτό υποδηλώνει ότι τον τίτλο του Ιατρού μπορούσε να τον πάρει ο καθένας' γι' αυτό και πρέπει να δικαιολογήσουμε τα μέτρα που λαμβάνονταν και τις δε-σμεύσεις με όρκο των Ιατρικών οικογενειών, όταν άρχιζε η διδασκαλία των νεοφώτιστων.

Ο Ιπποκράτης εκφράζει το παράπονο ότι η πολιτεία αφήνει ατιμώρητους τους αμαθείς Ιατρούς,

Η παρατήρηση του Ιπποκράτη, σύμφωνα με την οποία: **«Η ελειπής γνώση και πείρα είναι δυσάρεστο απόκτημα και επιζήμιο κεφάλαιο για όσους τη σέρνουν μαζί τους μέρα νύχτα δεν προσφέρει καμιά χαρά, καμιά απόλαυση, μόνο τροφοδοτεί τη δειλία και την απερισκεψία»** μπορεί να χαρακτηριστεί διαχρονική. Κατα τη γνώμη του, οι πραγματικοί Ιατροί, με την πείρα και την εκπαίδευσή τους, είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν με θάρρος και τις πιο δύσκολες περιπτώσεις. Στο έργο αυτό υπογραμμίζεται η ανάγκη μελέτης της Ιατρικής επιστήμης από νεαρή ηλικία.

Η παρατήρησή του στην αρχή του έργου, σύμφωνα με την οποία, ενώ η Ιατρική είναι η σπουδαιότερη επιστήμη, εξαιτίας της αμάθειας των λειτουργών της και της επιείκειας με την οποία το ευρύ κοινό τους αντιμετωπίζει, κατεβαίνει πιο χαμηλά από κάθε άλλο επάγγελμα, έχει απόλυτη εφαρμογή στην εποχή μας. Και δεν είναι άστοχη η γνώμη που διατυπώθηκε ότι η δική μας εποχή αναζητεί τον Ιπποκράτη της.

Ο Νόμος, ως ιστορικό τεκμήριο, μας πληροφορεί ότι την εποχή του χρυσού αιώνα, οπότε έδρασε ο Ιπποκράτης και η ελληνική διάνοηση έφτασε στο απόγειό της, υπήρχε πλήθος από αγύρτες, αμαθείς και θρασυτάτους ψευτογιατρούς. Ότι η πολιτεία δεν έπαιρνε εναντίον τους δραστικά μέτρα. Ότι μόνο οι επιστήμονες Ιατροί κατέβαλλαν προ-σπάθειες ανύψωσης του Ιατρικού επαγγέλματος, με βάση πάντα την παράδοση της οικογενειακής Ιατρικής που επικρατούσε στην ελληνική αρχαιότητα. Ότι από τότε, ως βάση εκτίμησης και αξιολόγησης του Ιατρού, θεωρούσαν την κλινική του πείρα, σε συνδυασμό βέβαια με τη φυσική κλίση, τους ικανούς εκπαιδευτές, τον χρόνο που αφιέρωνε για μελέτη, την εργατικότητα και την όσο το δυνατόν έγκαιρη, από άποψη ηλικίας, έναρξη των σπουδών. Ότι οι Ιατροί έκαναν περιοδείες.

Η τελευταία παράγραφος του Νόμου, είναι αμφιλεγόμενη και με την πρώτη ανάγνωση, πιθανόν άσχετη με όλη την φιλοσοφική διάσταση της Ιπποκράτειου σχολής. Θα μπορούσε βέβαια να έχει μεγάλη αξία και ίσως να αποτελούσε ένα από τα σοφότερα αξιώματα, εάν η «μύηση»

αναφέρεται στις αρχές δεοντολογίας, και συμπεριφοράς που θα πρέπει να θεωρούνται ως πράγματα «ιερά» κατά την εξάσκηση του Ιατρικού επαγγέλματος.

1. 'Ιητρική τεχνών μὲν πασέων ἐστὶν ἐπιφανεστάτη, διὰ δὲ ἀμαθῆν τῶν τε χρεομένων αὐτῆ, καὶ τῶν εἰκί-
τούς τοιούδε κρινόντων, πολὺ τι πασέων ἤδη τῶν τε-
χνέων ἀπολείπεται. Ἡ δὲ τῶνδε ἀμαρτὰς τὰ μάλιστα
μοι δοκεῖ ἔχειν αἰτίην τοιήνδε πρόσμιμον γὰρ ἰητρικῆς
μούνης ἐν τῆσι πόλεσιν οὐδὲν ὠρίσται, πλὴν ἀδοξίης·
αὐτῆ δὲ οὐ τιτρώσκει τοὺς ἐξ αὐτῆς συγκαίμενοις.
'Ὀμοιότατοι γὰρ εἰσὶν οἱ τοιοῦδε τοῖσι παρειαγομένοι-
σι προσώποισιν ἐν τῆσι τραυωδίῃσιν' ὥς γὰρ ἐκεῖνοι
σχῆμα μὲν καὶ στολήν καὶ πρόσωπον ὑποκριτοῦ ἔχου-
σιν, οὐκ εἰσὶ δε ὑποκριταί, οὕτω καὶ ἰητροί, φῆμῃ μὲν
πολλοί, ἔργω δὲ πάγχυ βαιοί.

1. Η ιατρική είναι το σπουδαιότερο απ' όλα τα επαγγέλματα. Επειδὴ ὅμως ὅσοι τὴν ασκοῦν, εἶναι ἀμαθεῖς καὶ ὅσοι τοὺς κρίνουν, ἐπιπόλαιοι, ὑστερεῖ σήμερα πολὺ
σε σχέση με τὰ υπόλοιπα επαγγέλματα. Νομίζω ὅτι τὸ
κακὸ αὐτὸ οφείλεται κυρίως στο γεγονός ὅτι ἡ πολι-
τεία δὲν προβλέπει γιὰ τοὺς ἀμαθεῖς γιατροὺς καμιά
ἄλλη τιμωρία ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνυποληψία. Ἡ ἀνυπολη-
ψία ὅμως αὐτὴ δὲν προσβάλλει ὄσους τὴν ὑφίστανται.
Οἱ γιανοὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους μοιάζουν υπερβολικὰ με
τοὺς κομπάρσους στὶς τραγωδίεσ' ὅπως δηλαδὴ αὐτοὶ
ἔχουν μορφὴ, ἐνδυμασία καὶ προσωπεῖο ἠθοποιοῦ, δὲν
εἶναι ὅμως πραγματικοὶ ἠθο-ποιοί, τὸ ἴδιο συμβαίνει
καὶ με τοὺς γιανοὺς: πολλοὶ ἔχουν τὸ ὄνομα, ἀλλὰ
ελάχιστοι εἶναι γιανοὶ καὶ στὴν πραγματικότητα.

2. Χρὴ γάρ, ὅστις μέλλει ἰητρικῆς ζῦνεσιν ἀτρεκέως ἀρ-
μόζεσθαι, τῶνδὲ μὲν ἐπήβολον γενέσθαι· φύσιος' δι-
δασκαλίης' τόπου ευφύεος' παιδομαθίης' φιλοπονίης
χρόνου. Πρώτον μὲν οὖν πάντων δεῖ φύσιος' φύσιος
γὰρ ἀντιπρῆσοσύης, κενὰ πάντα' φύσιος δὲ ἐς τὸ
ἄριστον ὀδηγεούσης, διδασκαλίη τέχνης γίνεται' ἦν
μετὰ φρονή-σιος δεῖ περιποιήσασθαι, παιδομαθεὰ γε-
νόμενον ἐν τόπῳ, ὁκοῖος ευφύης πρὸς μάθησιν ἔσται·
ἐπὶ δὲ φιλοπονίην προσενέγκασθαι ἐς χρόνον πουλύν,
ὁκως ἢ μάθησις, ἐμφυσιωθεῖσα, δεξιῶς τε καὶ εὐαλ-
δέως τοὺς καρπούς ἐξενέγκηται.

2. 'Ὅποιοι λοιπὸν σκοπεῖναι να μελετήσῃ σε βάθος τὴν
ιατρική, πρέπει να διαθέτῃ τα εἰς προσόντα: φυσική
κλίση, ἐκπαίδευση, κατάλληλο περιβάλλον, ἐγκαιρὴ
προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευση ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία,
εργατικότη-τα, χρόνο. Πρῶτα ἀπ' ὅλα λοιπὸν πρέπει
να διαθέτῃ φυσικὴ κλίση- γιατί, ἀν ἡ φύση δὲν βοη-
θάει, κάθε προσπάθεια εἶναι μάταιη' ἀν ὅμως ἡ φυσι-
κὴ ἰκανότητα ὀδηγεῖ σε ἄριστα ἀποτελέσματα, τότε
ἀρχίζει ἡ διδασκαλία τῆς τέχνης, που πρέπει να πα-
ρακολουθεῖται με φρόνηση, ἀφού ἀπὸ μικρὴ ἡλικία
ἀποκτήσῃ κανεῖς προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευση σε τόπο
κατάλληλο γιὰ τὴ μόρφωσή του' χρειάζεται ἀκόμα ἐρ-
γατικότητὰ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ὥστε ἡ μά-

θηση που ἔχει ἀποκτηθεῖ να μπορέσῃ εὐκόλα καὶ γό-
νιμα να ἀποδώσῃ καρπούς.

3. 'Ὀκοῖη γὰρ τῶν ἐν τῇ γῇ φυσόμενων ἢ θεωρήη, τοιήδε
καὶ τῆς ἰητρικῆς ἢ μάθησις. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἡμέων,
ὁκοῖον ἢ χώρη' τὰ δὲ δόγματα τῶν διδασκόντων, ὁκοῖ-
ον τὰ σπέρματα' ἢ δὲ παιδομαθίη, τὸ καθ' ὠρην αὐτὰ
πεσεῖν εἰς τὴν ἀρουραν' ο δὲ τόπος ἐν ᾧ ἡ μάθησις,
ὁκοῖον ἢ ἐκ τοῦ περιέχοντος ἡέρος τροφή γιγνομένη
τοῖσι φυσόμενοισιν' ἢ δὲ φιλοπονίη, ἔργασίη' ὁ δὲ χρό-
νος ταυτα ἐνισχυεῖ πάντα, ὥς τραφήναι τελέως.

3. Η ἐκμάθηση τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης μοιάζει με ὅ,τι πα-
ρατηρεῖται στα φυτὰ' ἡ φυσικὴ κλίση δηλαδὴ μοιάζει με
χωράφι, τὰ διδάγματα τῶν δασκάλων με σπόρους καὶ
ἡ προκαταρκτικὴ γνῶση πραγμάτων ἀπὸ τὴν παι-
δικὴ ἡλικία με τὴν ἐγκαιρὴ σπορά' τὸ περιβάλλον ὅπου
γίνεται ἡ ἐκπαίδευση, μοιάζει με τὴν τροφή που δίνε-
ται στα φυτὰ ἀπὸ τὸν ἀέρα που τὰ περιβάλλει' ὅσο γιὰ
τὴν ἐργατικότητὰ, αὐτὴ εἶναι ἡ καλλιέργεια' καὶ ὁ χρό-
νος ἐνισχύει ὅλα αὐτὰ, ὥστε να φτάσουν στο τελειό-
τερο σημεῖο τῆς ἀνάπτυξῆς τοὺς.

4. Ταῦτα ὦν χρὴ ἐς τὴν ἰητρικὴν τέχνην ἐσενεγκα-μέ-
νους, καὶ ἀτρεκέως αὐτῆς γνῶσιν λαβόντας, οὕτως
ἀνά τὰς πόλιας φοιτεύντας, μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἔργῳ ἰητροῦς νομίζεσθαι. Ἡ δὲ ἀπειρή, κακὸς θησαυ-
ρός καὶ κακὸν κειμήλιον τοῖσιν ἔχουσιν αὐτῆν, καὶ ὄναρ
καὶ ὑπαρ, ευθυμῆς τε καὶ ευφροσύνης ἀμοιρος,
δειλίης τε καὶ θρασύτητος τιθήνη. Δειλίη μὲν γὰρ ἀδυ-
ναμῆν σημαίνει' θρασύτης δὲ, ἀτεχνίην. Δύο γὰρ, ἐπι-
στήμη τε καὶ δόξα, ὦν τὸ μὲν ἐπίστασθαι ποιεῖ, τὸ δὲ
ἀγνοεῖν.

4. Αφού λοιπὸν προσφέρουμε στὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη αὐ-
τὸ τὸ τίμημα καὶ ἀποκτήσουμε ἀκριβῆ γνῶση τῆς θεω-
ρίας τῆς, πρέπει να ἀρχίσουμε να περιοδεύουμε σε
διάφορες πόλεις καὶ ὁ κόσμος να μας θεωρεῖ για-
τροὺς ὄχι μόνον στο ὄνομα ἀλλὰ καὶ στὴν οὐσία. Ἡ
ἀπειρία εἶναι δυσάρεστο ἀπόκτημα καὶ ἐπιζήμιο κεφάλαιο
γιὰ ὄσους τὴ σέρνουν μαζί τοὺς μέρα νύχτα' δὲν
προσφέρει καμιά χαρὰ καὶ καμιά ἀπόλαυση, μόνον τρο-
φοδοτεῖ τὴ δειλία καὶ τὴν ἀπερικοψία' ἡ δειλία φα-
νερῶναι ἀδυναμία καὶ ἡ ἀπερικοψία ἐλλειψη ἐπιστη-
μονικῆς κατάρτισης. Δύο πράγματα ὑπάρχουν: ἡ πραγ-
ματικὴ γνῶση, που ὀδηγεῖ στὴν ἐπιστήμη, καὶ ἡ γνῶ-
μη, που συμπίπτει με τὴν ἀγνοία.

5. Τὰ δὲ ἱερά ἐόντα πρήγματα ἱεροῖσιν ἀνθρώποισι δει-
κνυταί' βεβήλοισι δὲ, οὐ θέμις, πρὶν ἢ τελεσθῶσιν ὀρ-
γίοισιν ἐπιστήμης.

5. Τα ἱερά πράγματα ἀποκαλύπτονται μόνον στοὺς ἱερούς
ἀνθρώπους' οἱ ἀμήτοι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα να τα
γνωρίσουν, παρὰ μόνον ἀφού μνηθῶν στα μυστήρια
τῆς ἐπιστήμης.